“นักพักผ่อนหย่อนใจเต็มเวลา”: ผู้สูงอายุกับการจัดการเวลาว่างที่ล้นเกินใน “คาราโอเกะสูงวัย”

อาจินต์ ทองอยู่คง

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทความนี้พัฒนาจากการนำเสนอผลงานในการสัมมนาและการประชุมวิชาการนานาชาติ ทั้งในประเทศไทยและสหราชอาณาจักร อันเป็นกิจกรรมในโครงการพัฒนาความร่วมมือทางวิชาการระหว่างคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ Department of Media and Communications, Goldsmiths, University of London ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจาก Newton Mobility Grants (2016) ภายใต้การดำเนินงานของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) ร่วมกับ The British Academy

วารสาร*สังคมวิทยามานุษยวิทยา* 36(2): กรกฎาคม - ธันวาคม 2560 **บทความ**

“full-time lesurists”: how elderly persons deal with their excessive spare time in “the elderly’s karaoke”

Arjin Thongyuukong

Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University

contact: arjinth [at] gmail [dot] com

บทความนี้ศึกษาการใช้เวลาของผู้สูงอายุในพื้นที่ที่ผู้เขียนเสนอให้เรียกว่า "คาราโอเกะสูงวัย" ซึ่งเปิดให้บริการเฉพาะช่วงกลางวันและเป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุนิยมมาใช้เวลาตลอดทั้งวัน โดยอาศัยการสังเกตการณ์และสัมภาษณ์ผู้ประกอบการและผู้ใช้บริการในคาราโอเกะสูงวัยสองแห่งในเขตกรุงเทพมหานคร บทความนี้เสนอว่า สำหรับผู้สูงอายุในสังคมอุตสาหกรรม การใช้บริการคาราโอเกะเป็นวิธีหนึ่งในการจัดการกับเวลาว่างที่มีอย่างล้นเกินหลังเกษียณ ทำให้พวกเขาได้ทำกิจกรรมกับกลุ่มร่วมวัย ตลอดจนเพลงลูกกรุงที่นิยมร้องในสถานบริการคาราโอเกะเหล่านี้ ได้ช่วยผูกโยงคนเมืองสูงวัยผู้พลัดสมัยกับวันเวลาที่เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตในอดีตของพวกเขา นอกจากนี้ การใช้อุปกรณ์ดิจิทัลต่างๆ ในการร้องคาราโอเกะยังมีส่วนช่วยขยายขอบเขตของการพักผ่อนหย่อนใจให้เป็น "การพักผ่อนหย่อนใจอย่างเอาจริงเอาจัง" ด้วย

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ, วัฒนธรรมสูงวัย, เวลาว่าง, คาราโอเกะ, เทคโนโลยีดิจิทัล

บทคัดย่อ

ABSTRACT

This article looks at how elderly persons deal with their excessive spare time by spending the majority of their daytime at a particular genre of karaoke venues: "the elderly's karaoke," which has recently become popular among elderly persons in Bangkok metropolitan areas. The study is based on my observation and interviews with the business owners and customers at two of such the karaoke outlets in Bangkok. I propose that, for elderly persons in industrial societies, going to these karaoke outlets is one of their ways to cope with excessive spare time after retirement. Activities at these karaoke outlets allow them to share experiences with a cohort of similar age and get them connected to their bygone time through "*Lukkrung*" songs, a popular musical genre among Thailand urban population during the 1950s-1970s. Finally, I suggest that their uses of digital devices in karaoke routines have contributed to transform such a leisure activity to a form of "serious leisure".

keywords: elderly person, aging culture, spare time, karaoke, digital technology

เกริ่นนำ: สนามกับความรู้สึก

บทความนี้ว่าด้วยการใช้เวลาของผู้สูงอายุในพื้นที่ที่ผู้เขียนเสนอให้เรียกว่า "คาราโอเกะสูงวัย" ในแง่ที่หมายถึงร้านคาราโอเกะที่มีผู้ใช้บริการส่วนใหญ่เป็นทั้งชายและหญิงอายุ 60 ปีขึ้นไป คาราโอเกะเป็นกิจกรรมหย่อนใจที่ได้รับความนิยมอย่างสูงในสังคมไทย สามารถพบได้ในหลายๆ บริบท ทั้งคาราโอเกะในบ้านหรือพื้นที่ส่วนตัว ไปจนถึงคาราโอเกะตามพื้นที่สาธารณะหรือสถานบริการคาราโอเกะที่มีหลากหลายรูปแบบ โดยทั่วไปแล้วสถานบริการคาราโอเกะมักถูกมองเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมในยามค่ำคืน ที่จะมีการร้องเพลงร่วมกับการดื่มกินเพื่อผ่อนคลายจากการทำงาน แต่คาราโอเกะสูงวัยอันเป็นสนามในงานศึกษานี้มีลักษณะตรงกันข้าม คือเป็นสถานบริการคาราโอเกะที่เปิดให้บริการเฉพาะช่วงกลางวัน และมีกลุ่มผู้ใช้บริการหลักซึ่งอยู่เลยวัยที่ต้องไปทำงานในเวลากลางวันแล้ว

ผู้เขียนสังเกตว่าในช่วงหลายปีที่ผ่านมา มีคาราโอเกะสูงวัยตั้งอยู่ตามศูนย์การค้า โดยเฉพาะที่มุมหนึ่งของศูนย์อาหารเพิ่มมากขึ้น และจากการสำรวจพื้นที่คาราโอเกะสูงวัยในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ในช่วง พ.ศ. 2560 ผู้เขียนกำหนดพื้นที่วิจัยภาคสนามเป็นคาราโอเกะสูงวัยในศูนย์การค้าดิโอลด์สยามช้อปปิ้งพลาซ่า และห้างสรรพสินค้าตั้งฮั่วเส็ง สาขาธนบุรี ซึ่งผู้สูงอายุหลายคนระบุว่าเป็นสถานให้บริการคาราโอเกะสูงวัยที่ได้รับความนิยมเป็นอันดับต้นๆ

การทำงานภาคสนามในพื้นที่ดังกล่าวทำให้ผู้เขียนได้พบกับความรู้สึกที่แปลกใหม่พอสมควร เดิมทีผู้เขียนทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับแฟนฟุตบอลไทยเป็นหลัก ตลอดการเก็บข้อมูลภาคสนามกับแฟนบอลวัยทำงานนั้นเต็มไปด้วยเรื่องตื่นเต้นทั้งจากเกมฟุตบอลในสนามและการร่วมกิจกรรมของแฟนบอล ทำให้รู้สึกว่าเวลายาวนานผ่านไปอย่างรวดเร็ว แต่กับการทำงานภาคสนามในพื้นที่คาราโอเกะสูงวัย ผู้เขียนพบกับประสบการณ์ที่แทบจะตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิง ท่ามกลางจังหวะเพลงที่เนิบนาบและบรรยากาศที่ราบเรียบ ผู้เขียนรู้สึกว่าเวลาค่อยๆ เดินไปอย่างช้าๆ ระหว่างที่พยายามทำความเข้าใจการใช้เวลาแทบจะทั้งวันของผู้สูงอายุในคาราโอเกะสูงวัย หลายๆ ช่วงผู้เขียนมักรู้สึกกังวลกับงานอื่นๆ ที่คั่งค้างเอาไว้ รู้สึก "เสียดายเวลา" ที่ไหลผ่านไปราวกับไม่มีอะไรเกิดขึ้น หลายครั้งผู้เขียนหยิบสมาร์ตโฟนขึ้นมาดู

ด้วยความหวาดระแวงว่าจะได้รับอีเมลจากที่ทำงานหรือข้อความทวงถามบทความที่ติดค้าง สำหรับผู้เขียนแล้วเวลาที่ไหลผ่านไปนั้นหมายถึงเวลาทำงานอื่นที่น้อยลงเรื่อยๆ ขณะที่เหล่าผู้สูงวัยดูจะไม่กังวลใจกับการไหลผ่านไปของเวลานัก

วัฒนธรรมสูงวัย การหย่อนใจ และเทคโนโลยีดิจิทัล

ภาวะสังคมสูงวัย กับ "วัฒนธรรมสูงวัย"

พัฒนาการทางการแพทย์ที่ทำให้ผู้คนอายุยืนยาวขึ้นและมีอัตราการเกิดที่ลดลง นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของประชากรโลกครั้งสำคัญ การก้าวเข้าสู่ภาวะสังคมสูงวัยกลายเป็นประเด็นสำคัญทั้งในระดับโลกและสำหรับสังคมไทย ดังที่รายงานของธนาคารโลกได้ชี้ให้เห็นนัยเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจไทยกับการเข้าสู่ภาวะสังคมสูงวัย โดยได้รายงานอัตราการเพิ่มของประชากรไทยในกลุ่มอายุ 65 ปีหรือมากกว่า ว่าจาก พ.ศ. 2538 (ค.ศ. 1995) ที่มีสัดส่วนเพียงประมาณ 5% แต่ในปีที่ทำการสำรวจ (พ.ศ. 2559 / ค.ศ. 2016) จำนวนประชากรในกลุ่มนี้เพิ่มขึ้นเป็นสัดส่วนถึง 11% หรือประมาณ 7,500,000 คน และคาดว่าใน พ.ศ. 2583 (ค.ศ. 2040) จะมีประชากรอายุ 65 ปีหรือมากกว่าเพิ่มขึ้นอีกเป็นประมาณ 17 ล้านคน หรือคิดเป็น 1 ใน 4 ของประชากรทั้งประเทศ (World Bank 2016)

ที่ผ่านมา งานศึกษาที่สนใจกลุ่มประชากรตามเกณฑ์การแบ่งช่วงวัย นับตั้งแต่วัยเด็ก วัยรุ่น วัยทำงาน และวัยสูงอายุ แม้จะมีเกณฑ์จำแนกช่วงอายุของแต่ละกลุ่มแตกต่างกัน แต่ส่วนใหญ่มีมุมมองเกี่ยวกับช่วงวัยเหมือนกันคือให้ความสำคัญกับพัฒนาการทั้งทางชีววิทยาและจิตวิทยา ซึ่งมักจำกัดอยู่ที่การมองว่าแต่ละช่วงวัยนั้นเป็นการเตรียมตัวเข้าสู่พัฒนาการขั้นต่อไป เช่น วัยรุ่นเป็นการเตรียมตัวสู่การเป็นผู้ใหญ่ หรือวัยสูงอายุเป็นการเตรียมตัวเผชิญหน้ากับความตาย ทำให้มีแนวโน้มที่จะมองมนุษย์ในฐานะปัจเจกที่แยกขาดจากปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม และมองช่วงวัยในฐานะที่เป็นเกณฑ์สากลจนอาจมองข้ามบริบททางประวัติศาสตร์ของแต่ละท้องถิ่นไป

อย่างไรก็ดี งานศึกษาทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา และวัฒนธรรมศึกษา โดยเฉพาะนับตั้งแต่ทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา ได้ชี้ให้เห็นข้อจำกัดของการมองช่วงวัยจากพัฒนาการ

ทางจิตวิทยา และเสนอให้ศึกษาวัฒนธรรมวัยรุ่น (youth culture) ในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมเฉพาะที่แตกต่างจากแบบแผนทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนในช่วงวัยอื่นๆ การตระหนักว่าวัฒนธรรมวัยรุ่นมีความเชื่อมโยงอยู่กับปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ได้ช่วยเปิดพื้นที่ให้กับการทำความเข้าใจวัยรุ่นในมุมมองใหม่ๆ และหลากหลายมิติขึ้น (ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี 2553) กระนั้นก็ตาม ยังมีความสนใจที่จะทำความเข้าใจกลุ่มคนในช่วงวัยอื่นโดยเฉพาะวัยสูงอายุค่อนข้างจำกัด

ผู้เขียนเห็นว่าการเปลี่ยนสภาพของสังคมที่ผู้สูงอายุกลายมาเป็นคนกลุ่มใหญ่มากขึ้นเรื่อยๆ นั้น วิถีชีวิต อุดมการณ์ทางการเมือง หรือการบริโภค ซึ่งอาจเรียกรวมๆ ว่า "วัฒนธรรมสูงวัย" กำลังจะกลายมาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของสังคมร่วมสมัยมากขึ้น การศึกษาทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาจึงน่าจะสามารถมีบทบาทในการทำความเข้าใจผู้สูงวัยแบบเดียวกับที่เคยศึกษาวัยรุ่นมาก่อน บทความนี้จึงเสนอการศึกษาผู้สูงวัยผ่านการพิจารณา "วัฒนธรรมสูงวัย" (aging culture) ในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมเฉพาะที่แตกต่างจากช่วงวัยอื่นและเชื่อมโยงอยู่กับปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์

เวลา งาน และการพักผ่อนหย่อนใจของวัยเกษียณ

ภายใต้ระบบคิดที่จำแนกช่วงวัยตามเกณฑ์วิทยาศาสตร์สุขภาพ ความเป็นผู้สูงวัยในระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมมักได้รับการพิจารณาโดยเชื่อมโยงความเสื่อมถอยทางกายภาพกับประสิทธิภาพในฐานะแรงงานในระบบการผลิต ในแง่นี้ความหมายของการเป็นผู้สูงวัยในยุคอุตสาหกรรมนั้นจึงไม่เพียงเรียกร้องให้ต้องจัดการกับความเสื่อมถอยทางกายภาพแต่ยังรวมถึงการต้องรับผลสืบเนื่องของโครงสร้างความสัมพันธ์ทางการผลิตในระบบอุตสาหกรรม อันหมายถึงการเกษียณจากการทำงาน

ชีวิตในสังคมอุตสาหกรรมไม่เพียงสร้างช่วงวัยของการทำงานขึ้นมา แต่ยังสร้างวินัยในการทำงานภายใต้กรอบของเวลาให้กับมนุษย์ด้วย (Thompson 1967) ซึ่งนำไปสู่การแบ่งแยกระหว่างเวลางาน-เวลาว่าง รวมถึงการแบ่งแยกระหว่างวัยทำงานกับวัยเกษียณ (ซึ่งต่างกับโครงสร้างเวลาในสังคมเกษตรกรรมที่ไม่ได้แบ่งเวลาว่าง-เวลางานออกจากกันอย่าง

ชัดเจน) ในแง่นี้การเกษียณอายุจากการทำงานของผู้สูงวัยจึงทำให้เส้นแบ่งระหว่างเวลางานกับเวลาว่างตามโครงสร้างเวลาในระบบอุตสาหกรรมหายไป และสำหรับผู้สูงวัยบางกลุ่มอาจหมายถึงการเข้าสู่ช่วงวัยที่เต็มไปด้วย "เวลาว่าง" ดังนั้นแล้วการพิจารณาแบบแผนการใช้เวลาจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำความเข้าใจวัฒนธรรมสูงวัย

งานของนอร์เบิร์ต เอเลียส (Norbert Elias) และ เอริค ดันนิง (Eric Dunning) เสนอว่า แม้อาณาบริเวณทางเวลาของชีวิตมนุษย์ในสังคมอุตสาหกรรมจะถูกแบ่งออกจากกันเป็นเวลางาน (worktimes) กับเวลาว่าง (sparetimes) แต่การใช้เวลาว่างของมนุษย์ก็ยังมีลักษณะที่เฉพาะเจาะจงลงไปอีกในลักษณะคล้ายแถบสี (spectrum) ที่มีความเข้มข้นที่ต่อเนื่องและเหลื่อมซ้อนกันอยู่ โดยแบ่งออกเป็น 1) เวลาว่างที่จำเจ (sparetimes routines) ที่หมายถึงเวลาว่างที่ถูกใช้ไปกับกิจกรรมที่เลี่ยงไม่ได้และต้องทำประจำจนเป็นความจำเจ เช่น การพักผ่อน กิน นอน ขับถ่าย ซักล้าง หรือกิจกรรมจำเป็นในครัวเรือนต่างๆ 2) กิจกรรมที่ทำเพื่อความเชื่อ-เติมเต็มและเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ เช่น กิจกรรมทางศาสนา หรือกิจกรรมเสริมทักษะต่างๆ และ 3) "กิจกรรมหย่อนใจ" (leisure activities) ซึ่งสำหรับคนวัยทำงานในสังคมอุตสาหกรรม การทำงานเป็นกิจกรรมที่สร้างความจำเจ (routinize) มนุษย์จึงต้องการกิจกรรมหย่อนใจเพื่อคลายความจำเจนั้น เช่น กิจกรรมอย่างการดูกีฬาที่ทำหน้าที่เป็น "ภารกิจเพื่อสร้างความตื่นเต้น" (quest for excitement) ที่ทำให้มนุษย์ยังสามารถเป็นแรงงานของระบบอุตสาหกรรมต่อไปได้ (Elias and Dunning (1986) 2008) ในแง่นี้กิจกรรมในยามว่างจึงมีส่วนที่หนุนเสริมและสัมพันธ์อยู่กับการทำงาน จนกลายเป็นกิจกรรมภาคบังคับของคนในสังคมอุตสาหกรรมไม่ต่างจากการทำงาน ทั้งในด้านที่เป็นการผ่อนคลายฝึกฝนผู้คนให้ดำรงหรือเพิ่มพูนทักษะในการทำงาน และบริโภคผลผลิตของอุตสาหกรรมการหย่อนใจ (leisure industry) ด้วย (Adorno 1991, 162-170)

อย่างไรก็ดี เวลาว่างและการหย่อนใจของคนแต่ละช่วงวัยก็มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาจากตำแหน่งแห่งที่ของแต่ละช่วงวัยภายใต้บริบทของสังคมอุตสาหกรรม สำหรับวัยเด็กและวัยเรียนที่ถูกมองว่าเป็นการเตรียมความพร้อมเข้าสู่โลกของการทำงาน การใช้เวลาว่างมักเป็นส่วนหนึ่งของการจัดระเบียบทางสังคมอันนำไปสู่การเรียนรู้บทบาทในเชิงเศรษฐกิจและสังคมรวมถึงกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ต่างๆ

(สมสุข หินวิมาน 2558, 50-53)[1] ส่วนเวลาว่างโดยเฉพาะกิจกรรมหย่อนใจของคนวัยทำงานก็เป็นไปเพื่อรองรับชีวิตแห่งการทำงานดังที่กล่าวไปก่อนหน้าแล้ว (Elias and Dunning (1986) 2008) ดังนั้นผู้สูงวัยที่เกษียณอายุออกจากการทำงานตามโครงสร้างเวลาของระบบอุตสาหกรรมจึงมีแบบแผนการใช้เวลาว่างที่มีลักษณะเฉพาะและมี "กิจกรรมหย่อนใจ" ในความหมายที่ต่างออกไปด้วย

ปรากฏการณ์ "คาราโอเกะสูงวัย" ที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในลักษณะเดียวกันกับกิจกรรมต่างๆ ที่มีเป้าหมายให้ผู้สูงอายุได้มาใช้ "เวลาว่าง" ในช่วงกลางวัน เช่น การออกกำลังกายและการรำไทเก็กตามสวนสาธารณะ กิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุในโรงพยาบาล หรือกระทั่งในวงการกีฬาอังกฤษที่มีการคิดค้นกิจกรรมฟุตบอลสำหรับผู้สูงอายุที่เรียกว่า "walking football"[2] ซึ่งกำลังได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (Reddy et al. 2017) จึงมีความน่าสนใจศึกษาในฐานะที่เป็นการใช้เวลาและกิจกรรมหย่อนใจอันเป็นองค์ประกอบสำคัญของวัฒนธรรมสูงวัย

เทคโนโลยีดิจิทัลกับการใช้เวลาของผู้สูงอายุ

ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมทางเทคโนโลยีที่อุปกรณ์ดิจิทัลอย่างสมาร์ตโฟนหรือแท็บเล็ตคอมพิวเตอร์แพร่หลายจนทำให้ผู้สูงอายุจำนวนมากเริ่มใช้งานอุปกรณ์เหล่านี้ อุปกรณ์ดิจิทัลเริ่มเข้ามามีบทบาทในกิจกรรมต่างๆ ของผู้สูงวัยมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่นปรากฏการณ์ที่โดดเด่นจนเป็นที่กล่าวถึงมากที่สุดในสังคมไทยประการหนึ่งอย่างการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ (Line) ซึ่งได้รับความนิยมอย่างสูงในกลุ่มผู้สูงอายุ (จุฑารัตน์ ประเสริฐ 2557;

---

[1] งานศึกษาหลายชิ้นเสนอว่าแนวคิดเรื่องความเป็นเด็กในลักษณะนี้เป็นสิ่งที่เพิ่งเกิดขึ้นมาในสังคมสมัยใหม่ (Best 2010, 107-110) รวมถึงงานทางมานุษยวิทยาหลายชิ้นที่ศึกษาสังคมก่อนอุตสาหกรรมก็ชี้ให้เห็นว่าเด็กมีบทบาทในการเป็นแรงงานด้วย (ยศ สันตสมบัติ 2540, 81).

[2] ข้อมูลจากเว็บไซต์ของสมาคมกีฬาประเภทดังกล่าว (The Walking Football Association) อธิบายว่า "walking football" เป็นรูปแบบการเล่นฟุตบอลที่มีกติกาเฉพาะ ได้รับการริเริ่มโดยกองทุนชุมชนของสโมสรฟุตบอลเชสเตอร์ฟิลด์ (Chesterfield) ในอังกฤษเมื่อปี 2554 เพื่อสร้างกิจกรรมเกี่ยวกับฟุตบอลที่ผู้สูงอายุสามารถมีส่วนร่วมเล่นได้ โดยกติกาพื้นฐานคือ 1) ห้ามไม่ให้มีการปะทะกันระหว่างผู้เล่น 2) ให้เล่นด้วยการเดิน ห้ามวิ่ง (ห้ามให้เท้าสองข้างลอยจากพื้น) และ 3) ห้ามเตะลูกบอลสูงเกินศีรษะและห้ามโหม่ง ดูเพิ่มเติมได้จากเว็บไซต์ https://thewfa.co.uk.

ศิริพร แซ่ลิ้ม 2558) บทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลในวัฒนธรรมสูงวัยจึงเป็นอีกส่วนหนึ่งที่บทความนี้สนใจ

งานศึกษาจำนวนมากพยายามทำความเข้าใจการใช้งานเทคโนโลยีในมิติต่างๆ โดยเฉพาะความเชื่อมโยงระหว่างเทคโนโลยีดิจิทัลกับคนหนุ่มสาว แต่ยังมีงานศึกษาไม่มากนักที่ให้ความสนใจการใช้เทคโนโลยีของคนสูงวัย (Loe 2010, 321) ทั้งที่ผู้สูงวัยเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีอัตราการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ยกตัวอย่างเช่น ผลการสำรวจของสำนักวิจัยพิว (Pew Research Center) ในปี 2559 (ค.ศ. 2016) ที่พบว่า แม้กลุ่มผู้ใช้งานหลักของเทคโนโลยีดิจิทัลในสหรัฐอเมริกาจะเป็นคนหนุ่มสาว แต่อัตราส่วนของผู้สูงอายุ (อายุ 65 ปีขึ้นไป) ที่ใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลก็กำลังเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยมีปริมาณผู้ใช้อินเทอร์เน็ตมากถึง 67% ของประชากรผู้สูงอายุทั้งหมด เพิ่มจากปี 2543 (ค.ศ. 2000) ที่มีแค่ 12% และมีปริมาณผู้ใช้สมาร์ตโฟนมากถึง 42% ของประชากรผู้สูงอายุทั้งหมด เพิ่มจากปี 2554 (ค.ศ. 2011) ที่มีแค่ 11% (Anderson and Perrin 2017)

ที่ผ่านมา งานศึกษาที่สนใจบทบาทของเทคโนโลยีต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงวัยส่วนใหญ่มักเน้นศึกษาการใช้เทคโนโลยีในเชิงการแพทย์และสุขภาวะ เช่น งานศึกษาที่แสดงให้เห็นว่าเทคโนโลยีอย่างเครื่องช่วยเดินหรือเทคโนโลยีภายในบ้านต่างๆ ช่วยให้ผู้สูงอายุในญี่ปุ่นมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และการที่ผู้สูงวัยสามารถช่วยเหลือตัวเองหรือลดภาระของผู้ดูแลได้ก็ทำให้พวกเขามีความรู้สึกต่อตัวเองดีขึ้น เนื่องจากเห็นว่าตนเองยังมีศักยภาพ ไม่ต้องเป็นภาระของคนรอบข้าง (Long 2012) ในขณะที่งานศึกษาผู้สูงอายุในสหรัฐอเมริกาชี้ให้เห็นว่าผู้สูงวัยพร้อมจะปรับตัวเข้ากับเทคโนโลยี และการใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการดำรงชีวิตก็ไม่ได้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงวัยกับคนรอบข้างลดลง โดยพบว่าแม้เทคโนโลยีช่วยดูแลผู้สูงอายุในที่พักอาศัยจะช่วยให้ผู้สูงอายุใช้ชีวิตอยู่ด้วยตัวเองได้มากขึ้น แต่ก็ไม่ได้ทำให้การสื่อสารระหว่างผู้สูงอายุกับผู้ดูแลลดลง ยิ่งไปกว่านั้น การใช้เทคโนโลยียังอาจกลายเป็นหัวข้อพูดคุยระหว่างผู้สูงอายุกับผู้ดูแลได้ด้วย (Huber et al. 2013)

นอกจากนี้ยังมีงานศึกษาที่เสนอให้ทำความเข้าใจผู้สูงวัยในฐานะผู้กระทำการ ซึ่งสามารถใช้เทคโนโลยีต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเองได้ ดังเช่นกรณีศึกษาผู้สูงวัยเพศหญิงอายุ 90 ปีขึ้นไปในนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา ที่ดัดแปลงและให้ความหมายใหม่

ต่อการใช้งานเทคโนโลยีต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของพวกเธอ เช่น การใช้โทรศัพท์เพื่อรักษาเครือข่ายสังคม ติดต่อกับแพทย์ หรือสื่อสารประจำวันกับหน่วยงาน เฝ้าระวังที่ทำให้พวกเธอรู้สึกว่าตนเองยังมีชีวิต การรับข่าวสารจากโทรทัศน์และวิทยุที่ช่วยให้พวกเธอรู้สึกว่ายังเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน การใช้คอมพิวเตอร์เพื่อรักษาสมรรถภาพทางสมอง หรือการใช้หม้อตุ๋นไฟฟ้าประกอบอาหาร (เพื่อลดความเสี่ยงของอุบัติเหตุที่เกิดจากการทำอาหารไหม้โดยไม่ตั้งใจ) ที่ช่วยทำให้พวกเธอรักษาภาพอุดมคติของความเป็นหญิงเอาไว้ได้ เป็นต้น (Loe 2010) แม้งานศึกษาเหล่านี้จะมุ่งทำความเข้าใจการใช้เทคโนโลยีในทางการแพทย์เพื่อตอบสนองต่อความเสื่อมถอยทางกายภาพของผู้สูงวัย แต่ก็มีข้อค้นพบที่สะท้อนให้เห็นถึงการเลือนลงของเส้นแบ่งระหว่างมนุษย์กับวัตถุ และเทคโนโลยีในฐานะที่เป็นส่วนต่อขยายที่เสริมสร้างศักยภาพให้กับมนุษย์โดยเฉพาะผู้สูงวัย อันเป็นฐานคิดที่สำคัญในการทำความเข้าใจเทคโนโลยีดิจิทัลในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมสูงวัยด้วย

ทั้งนี้ นอกจากในเชิงสถิติจะมีผู้สูงวัยที่ใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ แล้ว การสำรวจของสำนักวิจัยพิวยังชี้ให้เห็นว่า ในสหรัฐอเมริกา กลุ่มผู้สูงวัยมีการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างจริงจังและมีความถี่สูง โดย 3 ใน 4 ของผู้สูงวัยที่ใช้อินเทอร์เน็ตจะมีการใช้งานอย่างน้อย 1 ครั้งต่อวัน และยิ่งเป็นผู้สูงอายุที่ใช้สมาร์ตโฟนก็จะยิ่งมีการใช้งานอินเทอร์เน็ตถี่มากขึ้นไปอีก และที่สำคัญคือเป็นกลุ่มที่มีทัศนคติในเชิงบวกต่อการใช้งานเทคโนโลยีดิจิทัล (Anderson and Perrin 2017) ส่วนในกรณีประเทศไทย มีงานศึกษาที่สะท้อนถึงความตระหนักในบทบาทที่เพิ่มขึ้นของเทคโนโลยีดิจิทัลต่อการใช้ชีวิตของผู้สูงวัยทั้งในแง่สาธารณสุข (เช่น Boontarig et al. 2012) และในแง่การสื่อสาร (เช่น จุฑารัตน์ ประเสริฐ 2557; ศิริพร แซ่ลิ้ม 2558; วิศปัตย์ ชัยช่วย 2560; Sakdulyatham et al. 2017) แต่ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในเชิงปริมาณ ยกเว้นงานวิจัยของวิศปัตย์ ชัยช่วย (2560) ที่ใช้กรอบการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยาเพื่อทำความเข้าใจการใช้งานแอปพลิเคชันไลน์ของกลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุในจังหวัดขอนแก่นและอุบลราชธานี

จากการทบทวนงานศึกษาดังที่กล่าวมา ผู้เขียนพบว่างานส่วนใหญ่มีแนวโน้มจะให้ความสนใจกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเทคโนโลยีดิจิทัลเฉพาะประเภท เช่น เทคโนโลยีทางการแพทย์และสาธารณสุข หรืออุปกรณ์สื่อสารและโปรแกรมประยุกต์ต่างๆ

มากกว่าจะพิจารณาเทคโนโลยีดิจิทัลในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมสูงวัย บทความนี้จึงเสนอให้ศึกษาปรากฏการณ์ "คาราโอเกะสูงวัย" ในฐานะที่เป็นการจัดการกับ "เวลาว่าง" ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของวัฒนธรรมสูงวัย โดยพิจารณาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในฐานะที่เป็นเครื่องมือที่ผู้สูงวัยใช้เพื่อจัดการกับเวลาว่างที่มีอย่างล้นเหลือนั้น

คาราโอเกะสูงวัย: พื้นที่ใช้เวลากลางวันของคนวัยเกษียณ

ในช่วงหลายปีมานี้สถานให้บริการคาราโอเกะสำหรับผู้สูงวัยมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและกระจายตัวไปตามบริเวณต่างๆ ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล สถานที่ตั้งของคาราโอเกะสูงวัยอาจแบ่งออกได้เป็นสองลักษณะ ลักษณะแรกคือคาราโอเกะสูงวัยที่ตั้งอยู่บนพื้นที่ของตัวมันเอง เช่นเป็นตึกแถวหรือร้านอาหารที่มีบริการขายอาหารและเครื่องดื่มจากทางร้านเอง และลักษณะที่สองซึ่งเป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยมและถูกพบเห็นจากคนภายนอกมากกว่า คือตั้งอยู่ที่มุมหนึ่งของศูนย์อาหารในศูนย์การค้าหรือห้างสรรพสินค้า โดยเฉพาะศูนย์การค้าที่มีภาพลักษณ์ดูไม่ "ทันสมัย" มากนัก เช่น ดิโอลด์สยามช้อปปิ้งพลาซ่า ตั้งฮั่วเส็ง ธนบุรี หรือริเวอร์พลาซ่า นนทบุรี เป็นต้น

ลักษณะโดยทั่วไปของคาราโอเกะสูงวัยคือจะมีเวทีและอุปกรณ์สำหรับร้องเพลงอยู่ในจุดที่โดดเด่นที่สุด เวทีนี้จะเป็นจุดรวมสายตาของผู้อยู่ในอาณาบริเวณทั้งหมด อาจกล่าวได้ว่าเป็นสถานบริการที่มุ่งเน้นให้บริการร้องเพลงประกอบเสียงดนตรีเป็นหลัก โดยเฉพาะคาราโอเกะสูงวัยในศูนย์อาหารที่จะไม่มีการจำหน่ายอาหารหรือเครื่องดื่มเป็นของตัวเองเลย โดยผู้ใช้บริการจะต้องซื้อจากร้านในศูนย์อาหารเอาเอง คาราโอเกะสูงวัยมักกำหนดเวลาให้บริการในช่วงสายถึงเย็นหรือหัวค่ำ ซึ่งสัมพันธ์อยู่กับเวลาเปิด-ปิดของศูนย์การค้าหรือศูนย์อาหารที่มันตั้งอยู่ หรือบางครั้งก็จะปิดให้บริการก่อนถึงเวลาที่กำหนดจริงเนื่องจากผู้ใช้บริการส่วนใหญ่มักจะเดินทางกลับเมื่อถึงเวลาเย็นก่อนท้องฟ้าจะมืด

เพื่อแสดงให้เห็นถึงลักษณะต่างๆ ของคาราโอเกะสูงวัย ในส่วนนี้จะกล่าวถึงสถานให้บริการคาราโอเกะสูงวัยสองแห่งซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาหลักของบทความนี้ คือ ดิโอลด์สยามช้อปปิ้งพลาซ่า (ต่อไปนี้จะเรียกสั้นๆ ว่า "ดิโอลด์สยามฯ") และตั้งฮั่วเส็ง ธนบุรี (ต่อไปนี้จะเรียกสั้นๆ ว่า "ตั้งฮั่วเส็งฯ")

คาราโอเกะสูงวัยที่ดิโอลด์สยามฯ: "ต้นตำรับ" คาราโอเกะสูงวัย

สถานบริการคาราโอเกะที่เป็นพื้นที่ศึกษาแห่งแรกอยู่ในศูนย์อาหารบริเวณชั้น 3 ของศูนย์การค้าดิโอลด์สยามฯ ศูนย์การค้าดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นที่ซึ่งเดิมเป็น "ตลาดมิ่งเมือง" ในย่านการค้าสำคัญของเขตเมืองเก่าของกรุงเทพมหานคร ได้แก่ วังบูรพาและตลาดพาหุรัด ดิโอลด์สยามฯ เปิดให้บริการอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 30 เมษายน 2536 (นิตยสารผู้จัดการ 2536) โดยมีภาพลักษณ์ความเป็นศูนย์การค้าที่นำเสนอความเก่าแก่และย้อนอดีต ซึ่งประกอบสร้างขึ้นมาจากทั้งที่ตั้ง รูปแบบสถาปัตยกรรมของอาคาร และสินค้าที่จำหน่าย[3]

ศูนย์อาหารในดิโอลด์สยามฯ มีพื้นที่ทั้งหมดไม่มากนัก ตรงกลางเป็นที่ตั้งของเคาน์เตอร์สำหรับขายอาหาร โดยเรียงตัวไปตามแนวยาวของพื้นที่ แต่จะเว้นที่ว่างส่วนหัว-ท้ายเอาไว้ และมีร้านคาราโอเกะตั้งเวทีอยู่ที่มุมด้านในสุดของศูนย์อาหาร ทำให้พื้นที่ที่จะมองมายังเวทีคาราโอเกะได้นั้นมีลักษณะเป็นรูปตัวแอล (L) กินพื้นที่ประมาณครึ่งหนึ่งของศูนย์อาหาร เวทีคาราโอเกะตั้งยกสูงขึ้นจากพื้นประมาณ 10 เซนติเมตร มีความกว้างเพียงพอสำหรับสองคนขึ้นไปยืนร้องเพลงคู่ได้อย่างไม่อึดอัด ข้างเวทีเป็นที่ตั้งของชุดลำโพงขนาดใหญ่และแจกันสำหรับใส่ดอกไม้ ที่มุมด้านในสุดมีกระดานสำหรับบันทึกคิวและจำนวนการร้อง พร้อมทั้งวางหนังสือเพลงอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งมีทั้งหนังสือเพลงที่ตีพิมพ์ขายตามท้องตลาดและหนังสือเพลงที่จัดทำเองในลักษณะถ่ายเอกสารเข้าเล่ม โต๊ะและเก้าอี้ในขอบเขตที่สามารถมองเห็นเวทีคาราโอเกะได้จะตั้งหันเข้าหาเวที เป็นอันรู้กันสำหรับผู้มาใช้บริการว่าเป็นพื้นที่สำหรับผู้ที่ต้องการร้องหรือฟังเพลงจากคาราโอเกะ

คาราโอเกะสูงวัยที่ดิโอลด์สยามฯ นี้เปิดให้บริการมาประมาณ 20 ปีแล้ว "สิทธิชัย"[4] เจ้าของร้านซึ่งปัจจุบันมีอายุประมาณ 67 ปี ระบุว่าร้านคาราโอเกะของเขาเป็น "ต้นตำรับ" ของการให้บริการในลักษณะนี้ โดยเริ่มต้นนั้นสิทธิชัยเปิดให้บริการคาราโอเกะเพราะต้องการอนุรักษ์เพลงที่เขาเรียกว่าเป็น "เพลงเก่า" เนื่องจากตัวเขาเองชอบร้องเพลงและอยากให้มีพื้นที่สำหรับผู้ที่ชื่นชอบการร้องเพลงในลักษณะเดียวกัน สิทธิชัยระบุว่ากิจการคาราโอเกะ

---

[3] ดูตัวอย่างของการนำเสนอภาพลักษณ์ที่เน้นความเก่าแก่และย้อนอดีตได้จากเว็บไซต์ของศูนย์การค้าดิโอลด์สยามฯ ที่ http://theoldsiam.co.th.

[4] ชื่อผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดในบทความนี้เป็นชื่อสมมติ.

สูงวัยของเขานั้น "ไม่ได้กำไรเป็นเม็ดเป็นหน่วย" ซึ่งเขาเองก็มีรายได้หลักจากกิจการร้านอัญมณีที่ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกับดิโอลด์สยามฯ อยู่แล้ว

คาราโอเกะสูงวัยแห่งนี้เปิดให้บริการตั้งแต่เวลาประมาณ 10.00-19.00 น. ตามเวลาทำการของศูนย์อาหารในดิโอลด์สยามฯ แต่จากการสังเกตการณ์พบว่ามีผู้ใช้บริการอย่างคึกคักตั้งแต่เปิดร้านจนถึงเวลาประมาณ 17.00-18.00 น. เท่านั้น เมื่อถึงช่วงเย็นผู้ใช้บริการก็จะค่อยๆ ทยอยกลับ ผู้ใช้บริการที่ต้องการร้องเพลงจะต้องเสียค่าบริการในอัตราเหมา 100 บาท สำหรับช่วงวันจันทร์-ศุกร์ อัตราดังกล่าวใช้ร้องเพลงได้ 5 เพลงในหนึ่งวัน เฉลี่ยราคาเพลงละ 20 บาท แต่หากเป็นช่วงวันเสาร์-อาทิตย์จะคิดอัตรา 200 บาท ร้องได้ 8 เพลง เฉลี่ยราคาเพลงละ 25 บาท ทั้งนี้ สิทธิชัยจะแวะมาร้องเพลงและดูความเรียบร้อยที่ร้านคาราโอเกะเป็นครั้งคราว ส่วนใหญ่ของเวลาที่เหลือ เวทีคาราโอเกะแห่งนี้จะอยู่ภายใต้การดูแลของเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์อาหาร และโดยเฉพาะผู้ที่สิทธิชัยจ้างให้ทำหน้าที่ดูแลร้านคาราโอเกะ ได้แก่ นักดนตรีและ "นก" ผู้ให้บริการจัดคิวซึ่งมีหน้าที่รับคำขอร้องเพลงจากผู้ใช้บริการ จัดลำดับและสัดส่วนการร้องให้สอดคล้องกับจำนวนผู้มาใช้บริการในแต่ละวัน และรับชำระเงิน

ผู้ใช้บริการในคาราโอเกะที่ดิโอลด์สยามฯ เกือบทั้งหมดน่าจะเรียกได้ว่าเป็นผู้สูงอายุ คือมีอายุตั้งแต่ประมาณ 60-80 ปี โดยในระหว่างที่ใช้เวลาอยู่ที่สถานบริการคาราโอเกะแห่งนี้ จะจับกลุ่มนั่งกระจายอยู่ตามโต๊ะรอบๆ เวที ผู้ให้บริการจัดคิวจะเดินถามตามโต๊ะว่าต้องการร้องเพลงหรือไม่ เมื่อถึงคิวจะได้ร้องเพลงเฉลี่ยรอบละประมาณ 2-3 เพลง เมื่อยังไม่ถึงคิวก็มักจะนั่งฟังเพลง พูดคุยกัน หรือบางโอกาสก็จะมีคนออกไปเต้นรำที่หน้าเวที (ส่วนใหญ่เต้นด้วยลีลาหรือจังหวะ "เก่าๆ" อย่างเช่นลีลาศ) ลักษณะเด่นประการหนึ่งของสถานบริการคาราโอเกะที่ดิโอลด์สยามฯ คือ ทั้งผู้ให้บริการและกลุ่มผู้ใช้บริการจะเรียกผู้ที่มาร้องเพลงที่นี่ว่า "นักร้อง" ซึ่งจากการสังเกตการณ์ของผู้เขียน ก็รู้สึกว่า "นักร้อง" ที่ดิโอลด์สยามฯ ส่วนมากมักจะมีทักษะการร้องเพลงที่สอดคล้องกับคำเรียกว่า "นักร้อง" พอสมควร กล่าวคือ นอกจากจะร้องได้ถูกจังหวะและตรงคีย์แล้ว ยังมีการใช้เทคนิคร้องเอื้อนหรือไล่เสียงตามระดับต่างๆ ซึ่งต่างจากการร้องคาราโอเกะโดยทั่วไปที่มักเป็นการร้องโดยเน้นความสนุกสนานเป็นหลักเสียมากกว่า

จากการประมาณโดยผู้เขียน ในวันจันทร์-ศุกร์จะมีผู้ใช้บริการที่นั่งอยู่รอบๆ เวทีประมาณ 20-30 คน (บางคนอยู่ตลอดทั้งวัน บางคนไม่ได้อยู่ตลอดทั้งวัน) ส่วนวันเสาร์-อาทิตย์จะมีผู้ใช้บริการประมาณ 30-40 คน (แต่จะมีอัตราการหมุนเวียนที่มากกว่าวันจันทร์-ศุกร์) นกให้ข้อมูลว่า โดยทั่วไปแล้วจะมีลูกค้าจำนวนหนึ่งที่เป็น "ขาประจำ" ซึ่งมาร้องเพลงเกือบทุกวัน และมี "ก๊วน" ของตนเองซึ่งจะนัดกันว่าจะมาที่ดิโอลด์สยามฯ ในวันใดวันหนึ่งระหว่างจันทร์-ศุกร์ โดยวันจันทร์จะมีลูกค้ามากที่สุดเนื่องจากเป็นวันนัดหมายของก๊วนใหญ่ที่สุด ส่วนวันอังคารกับศุกร์จะมีผู้ใช้บริการน้อยกว่าวันอื่นๆ

คาราโอเกะสูงวัยที่ตั้งฮั่วเส็งฯ: "ชมรมอนุรักษ์สืบสานเพลงที่มีคุณค่า"

สถานบริการคาราโอเกะสูงวัยที่เป็นพื้นที่ศึกษาแห่งที่สองตั้งอยู่ในมุมหนึ่งของศูนย์อาหารที่ชั้น 5 ของศูนย์การค้าตั้งฮั่วเส็ง สาขาธนบุรี ซึ่งเปิดให้บริการมาตั้งแต่ปี 2534 (วิโรจน์ จุนประทีปทอง ม.ป.ป.) และเป็นที่รู้จักในฐานะที่เป็นแหล่งจำหน่ายอุปกรณ์สำหรับทำงานฝีมือ (เช่น การถักไหมพรม) รวมทั้งมีการจัดกิจกรรมให้ลูกค้าได้หัดทำงานฝีมือเหล่านี้อยู่เป็นประจำ (matemate 2559) จากการสำรวจพื้นที่พบว่าศูนย์การค้าแห่งนี้มีพื้นที่สำหรับทำกิจกรรมที่ค่อนข้างหลากหลาย เช่น ลานกิจกรรมชั้น 5 ที่ใช้จัดกิจกรรมต่างๆ รวมถึงการประกวดร้องเพลงที่มีเป็นประจำทุกปี และพื้นที่ดาดฟ้า (ชั้น 10) ซึ่งมีพื้นที่กว้างประมาณสองเท่าของสนามฟุตบอลมาตรฐาน โดยส่วนหนึ่งมีการตีเส้นสนามสำหรับเล่นฟุตบอลสนามเล็ก ส่วนที่เหลือเป็นลานโล่งซึ่งทุกเย็นจะมีคนมาวิ่งออกกำลังกายหรือเล่นกีฬาอื่นๆ และมักจะมีกลุ่มผู้สูงอายุรำไทเก็กหรือเต้นแอโรบิคออกกำลังกายเป็นประจำ

ร้านคาราโอเกะที่ตั้งฮั่วเส็งฯ หรือหากเรียกตามป้ายที่ติดไว้ในบริเวณนั้นคือ "ชมรมอนุรักษ์สืบสานเพลงที่มีคุณค่า" เปิดให้บริการมาตั้งแต่ประมาณปี 2557 ตั้งอยู่ด้านในสุดของศูนย์อาหารที่มีพื้นที่ประมาณครึ่งหนึ่งของชั้น และมีลักษณะคล้ายกับที่ดิโอลด์สยามฯ คือไม่ได้กั้นพื้นที่แยกออกจากส่วนอื่นๆ ของศูนย์อาหารอย่างชัดเจน แต่ใช้เวทีเป็นจุดรวมสายตาและกำหนดขอบเขตอันเป็นที่รู้กันว่าเป็นพื้นที่สำหรับผู้ใช้บริการ นอกจากนี้ ที่ตั้งของเวทีคาราโอเกะแห่งนี้ยังอยู่ติดกับลิฟต์และทางออกไปลานจอดรถ ทำให้สะดวกต่อการเดินทาง

โดยเฉพาะกับผู้สูงวัย ผู้สูงวัยหลายคนบอกกับผู้เขียนคล้ายกันว่าปัจจัยเรื่องสถานที่ทั้งการเดินทางระหว่างบ้านกับศูนย์การค้า และการใช้พื้นที่ภายในศูนย์การค้า เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เลือกมาใช้บริการที่นี่

"ป้าติ๋ม" เจ้าของกิจการ เล่าว่าตนเองเคยเป็นครูสอนดนตรีมาก่อน ภายหลัง "*ออกจากงาน*" จึงมาเปิดให้บริการคาราโอเกะ ปัจจุบันเธออายุ 64 ปี ป้าติ๋มไม่ได้เรียกสถานที่นี้ว่า "ร้าน" แต่จะใช้คำว่า "ชมรมฯ" ป้าติ๋มทำหน้าที่เป็นผู้ให้บริการจัดคิวด้วยตัวเอง โดยเธอจะทำงานร่วมกับนักดนตรีอีกหนึ่งคนเป็นประจำทุกวัน ชมรมฯ ของป้าติ๋มเปิดให้บริการตั้งแต่ 11.00-20.30 น. ตามเวลาทำการของศูนย์อาหาร แต่ผู้ใช้บริการส่วนใหญ่จะทยอยกลับในช่วงเวลาใกล้เคียงกับที่ดิโอลด์สยามฯ คือ ประมาณ 17.00-18.00 น. อัตราค่าบริการคิดตามจำนวนเพลง เพลงละ 20 บาท ป้าติ๋มทำหน้าที่จัดลำดับการร้องเพลงโดยระบุลำดับการร้องไว้บนป้ายด้านหน้าเวที และป้าติ๋มจะนำบัตรคิวไปให้ผู้ใช้บริการตามโต๊ะต่างๆ ซึ่งมักจะเป็นผู้ใช้บริการ "ขาประจำ" ที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว หรือหากเป็นผู้ที่ไม่เคยใช้บริการมาก่อนก็จะเข้าไปสอบถามก่อน ป้าติ๋มจะบันทึกจำนวนเพลงที่ผู้ใช้บริการแต่ละคนร้องในแต่ละวันแล้วเรียกเก็บเงินครั้งเดียวเมื่อสิ้นสุดวัน

ผู้ใช้บริการคาราโอเกะที่ตั้งฮั่วเส็งฯ เกือบทั้งหมดเป็นผู้สูงอายุ มีอายุตั้งแต่ประมาณ 60 ปี ไปจนถึงประมาณ 90 ปี โดยมีผู้สูงอายุประมาณ 20-30 คนหมุนเวียนกันมาในแต่ละวัน และมีจำนวนมากเป็นพิเศษในวันเสาร์-อาทิตย์ เกือบทั้งหมดเป็นขาประจำที่คุ้นเคยกันและมาเกือบทุกวัน โดยมีประมาณ 5-6 คนที่มาทุกวัน ส่วนผู้ใช้บริการที่เป็นขาจรนั้นมีเพียงเล็กน้อยและส่วนใหญ่จะมาในวันเสาร์-อาทิตย์ ผู้ใช้บริการที่เป็นขาประจำหลายคนจะมากันตั้งแต่เปิดให้บริการและอยู่ไปจนถึงช่วงเย็น โดยในระหว่างวันบางคนก็จะเดินลงไปที่ชั้นล่างๆ เพื่อซื้อสินค้าหรือซื้ออาหารเย็นกลับไปที่บ้าน

ป้าติ๋มเล่าว่าผู้สูงอายุที่ร้องเพลงที่ชมรมฯ เกือบทั้งหมดเป็นคนที่ไม่ได้ทำงานแล้ว บางคนเกษียณอายุจากการทำงานประจำ บางคนที่เคยเป็นเจ้าของกิจการก็มีลูกหลานมารับช่วงดูแลแทน ทำให้มีเวลาว่างมาก รวมไปถึงมีบางคนที่ใช้การร้องคาราโอเกะเป็นการทำกายภาพบำบัดหลังจากอาการเจ็บป่วย ผู้สูงอายุส่วนหนึ่งจะมาที่ตั้งฮั่วเส็งฯ ตั้งแต่ช่วงสาย (บางคนมาก่อน

เวลาเปิดให้บริการของศูนย์อาหาร) โดยมีลูกหรือหลานมาส่งและจะมารับกลับในช่วงเย็น ป้าติ๋มสร้างกลุ่มในแอปพลิเคชันไลน์เอาไว้สำหรับติดต่อกับ "สมาชิก" หรือผู้ใช้บริการร้องเพลงในชมรมฯ และจะส่งเกร็ดความรู้เกี่ยวกับเพลงลูกกรุงให้กับสมาชิกในกลุ่มอ่านเกือบทุกคืน ปัจจุบันกลุ่มดังกล่าวมีสมาชิกประมาณ 190 บัญชีผู้ใช้งาน อย่างไรก็ดี ป้าติ๋มระบุว่า *"บางทีในไลน์ก็วุ่นวายเหมือนกัน คนแก่ชอบส่งไลน์ ยิ่งมาอยู่รวมกันเยอะๆ ยิ่งวุ่น"*

คาราโอเกะในวัฒนธรรมสูงวัย

การจัดการเวลาว่างที่ล้นเกินร่วมกับเพื่อนวัยเกษียณ

แม้ว่ากิจกรรมหลักของคาราโอเกะสูงวัยคือการร้องเพลง แต่ว่าเวลาตลอดวันที่ผู้สูงอายุอยู่ที่สถานบริการคาราโอเกะสูงวัยนั้นก็ไม่ได้ใช้ไปกับการร้องเพลงทั้งหมด โดยเฉลี่ยแล้วแต่ละคนจะได้ร้องประมาณวันละไม่เกิน 10 เพลงเท่านั้น โดยแต่ละรอบจะได้ร้องเพลงคนละ 2-3 เพลง และจะยิ่งน้อยลงไปเมื่อมีผู้ต้องการร้องจำนวนมาก ดังนั้น กิจกรรมอื่นๆ ในระหว่างรอให้ผู้ใช้บริการคนอื่นได้ขึ้นร้องเพลงจึงเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการใช้เวลาในคาราโอเกะสูงวัยที่น่าสนใจ

ดังที่กล่าวแล้วว่าผู้ใช้บริการส่วนใหญ่เป็นขาประจำที่มีความคุ้นเคยกันดีอยู่แล้ว ระหว่างการรอคิวร้องเพลงพวกเขาก็จะนั่งจับกลุ่มกันอยู่ตามโต๊ะกับกลุ่มเพื่อนประจำของตนเอง โดยจะมีกิจกรรมร่วมกัน เช่น นั่งพูดคุยหรือทานอาหารร่วมกัน ฟังเพลง (โดยเฉพาะเมื่อคนที่สนิทด้วยขึ้นร้อง) ใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ซึ่งส่วนใหญ่เป็นสมาร์ตโฟน บางคนที่ได้ร้องไปหลายเพลงแล้ว ก็อาจออกจากศูนย์อาหารไปจับจ่ายซื้อของในบริเวณศูนย์การค้า นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมหนึ่งที่สร้างสีสันให้กับคาราโอเกะสูงวัยได้มากคือการเต้นรำในบริเวณพื้นที่โล่งหน้าเวที จากการสอบถามผู้ใช้บริการที่ตั้งฮั่วเส็งฯ พบว่าในบางครั้งกลุ่มผู้สูงอายุที่เป็นขาประจำจะมีการรวบรวมเงินกันจ้างครูมาฝึกสอนการเต้นรำด้วย นอกจากกิจกรรมที่ทำเป็นกิจวัตรทุกวันแล้ว บางโอกาสก็จะมีกิจกรรมพิเศษ อย่างเช่น การประกวดร้องเพลง การจัดเลี้ยงวันเกิดของผู้ใช้บริการคนใดคนหนึ่ง การแลกของขวัญในวันปีใหม่ รวมถึงกิจกรรมนอกสถานที่ที่ผู้สูงอายุบางกลุ่มจะรวมตัวกันไปทำบุญตามโอกาสต่างๆ ด้วย

"เปีย" หญิงอายุประมาณ 65 ปี หนึ่งในผู้ใช้บริการขาประจำของคาราโอเกะที่ดิโอลด์สยามฯ บอกกับผู้เขียนว่าเธอเป็นเจ้าของกิจการเล็กๆ แห่งหนึ่ง แต่ทุกวันนี้เธอไม่จำเป็นต้องดูแลกิจการอย่างใกล้ชิดจนอาจเรียกว่าเกษียณแล้วก็ได้ เธอพบร้านคาราโอเกะที่ดิโอลด์สยามฯ โดยบังเอิญเมื่อประมาณ 4-5 ปีก่อน และได้กลายมาเป็นขาประจำ มาทุกวันแทบไม่เคยขาดจนถึงปัจจุบัน เปียอธิบายว่าเธอชอบมาที่นี่เพราะชอบร้องเพลงและยังได้เจอกับเพื่อนที่มีความชอบที่ใกล้เคียงกัน ส่วน "เจ๊เจียง" หญิงอายุประมาณ 79 ปี ขาประจำของตั้งฮั่วเส็งฯ ก็อธิบายในลักษณะใกล้เคียงกัน เจ๊เจียงเคยทำงานประจำอยู่ในบริษัทเอกชนแห่งหนึ่ง หลังจากที่เธอเกษียณอายุจากการทำงานเธอก็บอกกับลูกว่า *"แม่ทำงานมาเยอะแล้ว แก่แล้วก็จะขอเที่ยวบ้าง"* เธอให้เหตุผลของการมาคาราโอเกะที่ตั้งฮั่วเส็งฯ ว่าต้องการออกมาผ่อนคลายและพบปะสังสรรค์กับเพื่อน โดยให้ลูกมาส่งและรับกลับเป็นประจำทุกวัน เจ๊เจียงพูดถึงการมาที่ตั้งฮั่วเส็งฯ จนเป็นกิจวัตรของเธอไว้ว่า *"ทุกวันก็จะมารอตั้งแต่สิบโมงครึ่ง พอบ่ายสี่ก็กลับ มาประจำทุกวัน เหมือนนักเรียนไปโรงเรียน"*

ในแง่หนึ่งการใช้เวลาในคาราโอเกะของคนสูงวัยจึงไม่ใช่แค่การมาร้องเพลง แต่ทำให้ได้มาพบปะกับกลุ่มคนที่มีรสนิยมหรือความชื่นชอบใกล้เคียงกัน หรือกล่าวในอีกแบบได้ว่าคาราโอเกะสูงวัยเป็นพื้นที่ของกลุ่มร่วมวัย ซึ่งมีหน้าที่สำคัญคือเป็นพื้นที่สำหรับใช้เวลาที่มีอยู่เป็นจำนวนมากของผู้สูงอายุที่เกษียณจากการทำงาน ดังกล่าวแล้วว่าความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญประการหนึ่งของผู้สูงอายุในสังคมอุตสาหกรรมคือการเกษียณจากงานประจำ การหายไปของ "เวลางาน" ทำให้เกิด "เวลาว่าง" จำนวนมากขึ้นมา การจัดการกับเวลาว่างที่ล้นเกินนี้จึงเป็นโจทย์สำคัญที่ผู้สูงอายุต้องเผชิญ จะเห็นว่าผู้ที่มาใช้บริการคาราโอเกะทั้งที่ดิโอลด์สยามฯ และตั้งฮั่วเส็งฯ เป็นประจำ ล้วนแต่เป็นผู้ที่เกษียณจากงานประจำหรือหมดภาระจากการดูแลกิจการส่วนตัว คำอธิบายของเจ๊เจียงที่กล่าวถึงการมาคาราโอเกะที่ตั้งฮั่วเส็งฯ ว่า *"เหมือนนักเรียนไปโรงเรียน"* สะท้อนให้เห็นว่าการใช้เวลาส่วนมากในแต่ละวันอยู่ที่สถานบริการคาราโอเกะมีนัยเชิงเปรียบเทียบกับการใช้เวลาที่เป็นกิจวัตรในอดีต

อีกหนึ่งตัวอย่างที่น่าสนใจคือกรณีของ "ประพันธ์" ขาประจำอีกคนหนึ่งของคาราโอเกะที่ตั้งฮั่วเส็งฯ ประพันธ์เป็นอดีตข้าราชการระดับสูง ปัจจุบันอายุ 65 ปี เขาเล่าว่าเคยมีปัญหากับการปรับตัวหลังเกษียณอย่างรุนแรง เช้าวันแรกหลังเกษียณเขาแต่งตัวเรียบร้อยเหมือน

เมื่อยังทำงานอยู่ แล้วเดินทางไปที่ทำงานเพื่อไปนั่งคุยกับอดีตเพื่อนร่วมงาน แต่เขาก็ทำแบบนี้ได้เพียง 2-3 วัน เพราะพบว่าทุกคนนอกจากเขามีงานต้องทำจนไม่มีเวลาพอจะนั่งคุยด้วย หลังจากนั้นเขามีปัญหาส่วนตัวจนต้องแยกกันอยู่กับภรรยาและลูก ในช่วงปีแรกของการเกษียณ จิตแพทย์วินิจฉัยว่าเขามีภาวะซึมเศร้าและแนะนำให้หากิจกรรมอื่นๆ ทำเป็นส่วนหนึ่งของการรักษา ประพันธ์จึงพยายามสมัครงานอยู่หลายครั้ง แต่ก็ไม่มีใครรับเข้าทำงานเลย เขาเล่าว่า *"พอเกษียณแล้วก็อยากหาอะไรทำ ....เคยไปสมัครงานหลายที่ พอเขาเห็นว่าเป็นคนแก่เขาก็ไม่รับ เคยไปสมัครที่ร้านหนังสือ ขนาดบอกว่าขอค่าแรงแค่ขั้นต่ำวันละสามร้อยเขาก็ยังไม่รับ ....ไม่ได้อยากได้เงิน อยากหาอะไรทำมากกว่า"* หลังจากนั้นประพันธ์ตัดสินใจไปเป็นจิตอาสาอยู่ที่โรงพยาบาลแห่งหนึ่ง แต่ก็ต้องกลับมาว่างอีกครั้งภายหลังจากที่โรงพยาบาลยกเลิกระบบจิตอาสา จนในช่วงปี พ.ศ. 2560 ประพันธ์ได้มาพบกับ "ชมรมอนุรักษ์สืบสานเพลงที่มีคุณค่า" ที่ตั้งฮั่วเส็งฯ และกลายเป็นหนึ่งในขาประจำจนปัจจุบัน

บทเพลงในคาราโอเกะสูงวัย: เพลงลูกกรุงกับวันเวลาของคนเมืองสูงวัยผู้พลัดสมัย

ผู้เขียนสังเกตว่าเพลงที่ผู้สูงอายุร้องในคาราโอเกะทั้งที่ดิโอลด์สยามฯ และตั้งฮั่วเส็งฯ ส่วนใหญ่เป็นเพลงลูกกรุง โดยที่ดิโอลด์สยามฯ นั้นจะเป็นเพลงลูกกรุงประมาณ 7 จาก 10 เพลงขึ้นไป นอกจากนั้นเป็นเพลงลูกทุ่ง เพลงสตริง หรือเพลงภาษาต่างประเทศ ส่วนที่ตั้งฮั่วเส็งฯ นั้นยิ่งมากกว่า คือเป็นเพลงลูกกรุงเกือบทั้งหมด

เพลงลูกกรุงและลูกทุ่งเป็นแนวเพลงที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างเพลงไทยเดิมหรือเพลงพื้นเมืองกับเครื่องดนตรีตะวันตก ซึ่งเดิมทีนั้นถูกเรียกด้วยชื่อเดียวกันว่า "เพลงไทยสากล" จนกระทั่งในช่วงก่อน พ.ศ. 2500 ด้วยสภาพทางเศรษฐกิจ-การเมืองที่ยกย่องสังคมเมืองสูงส่งกว่าชนบท จึงเริ่มมีการแยกเรียกเพลงกลุ่มหนึ่งว่า "เพลงตลาด" ซึ่งหมายถึงเพลงที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะในชนบท (เช่น เพลงของคำรณ สัมบุณณานนท์ สมยศ ทัศนพันธ์ หรือพยงค์ มุกดา) หรือในบางกรณีก็มีการเรียกเพลงในกลุ่มนี้ว่า "เพลงชีวิต" เนื่องจากมีเนื้อหาที่สะท้อนชีวิตสามัญชนรวมถึงเนื้อหาในเชิงการเมือง และเพลงอีกกลุ่มหนึ่งถูกเรียกว่า "เพลงผู้ดี" ซึ่งหมายถึงเพลงที่ได้รับความนิยมในกลุ่มชนชั้นสูง ผู้มีการศึกษา หรือ

ผู้มีฐานะในสังคมเมือง (เช่น เพลงของสุเทพ วงศ์กำแหง ชรินทร์ นันทนาคร สวลี ผกาพันธุ์ หรือ ป.วรานนท์) และด้วยภูมิหลังทางสังคม-เศรษฐกิจของผู้ร้องและฐานผู้บริโภคที่ต่างกัน ทำให้เนื้อหาของเพลงทั้งสองกลุ่มเริ่มต่างจากกันมากขึ้น จนหลังปี 2507 ก็เริ่มพบว่าเพลงตลาดถูกเรียกด้วยคำว่า "เพลงลูกทุ่ง" โดยหมายถึงเพลงที่มีเนื้อหาว่าด้วยชีวิตชนบท และเพลงผู้ดีถูกเรียกว่า "เพลงลูกกรุง" หมายถึงเพลงที่มีเนื้อหาว่าด้วยชีวิตในเมือง (เอนก นาวิกมูล 2527, 59-76; ฉกาจ ราชบุรี 2537, 8-33; สุจิตต์ วงษ์เทศ 2538)

กรณีที่แสดงให้เห็นว่านอกจากเพลงลูกกรุงจะได้รับความนิยมแล้วยังเป็นแนวเพลงที่ได้รับการให้คุณค่าสูงกว่าแนวเพลงอื่นๆ ในคาราโอเกะสูงวัย เห็นได้จากที่ตั้งฮั่วเส็งฯ มีป้ายกระดาษแผ่นหนึ่งเขียนไว้ว่า *"NO! หมอลำ สตริง และคนเมา"* โดยป้าติ๋มอธิบายเพิ่มเติมว่าเหตุที่ติดป้ายนี้เพราะต้องการให้ร้องเพลงลูกกรุงเป็นหลัก เพื่อเป็นการอนุรักษ์เพลงลูกกรุงที่เป็นเพลงเก่า รวมทั้งเพลงลูกกรุงมีจังหวะที่ช้า ส่วนเพลงลูกทุ่ง หมอลำ หรือสตริงนั้นมักจะมีจังหวะที่เร็วและคึกคักจนอาจทำให้เสียงดังรบกวนผู้ใช้บริการศูนย์อาหารคนอื่น เธอจะยอมให้ร้องเพลงลูกทุ่งได้เฉพาะในกรณีที่เป็นเพลงเก่าและมีจังหวะช้าเท่านั้น ในขณะที่ผู้เขียนพบว่าบางครั้งเพลงลูกกรุงที่นำมาร้องในคาราโอเกะแห่งนี้ก็มีจังหวะเร็วจนมีคนออกไปเต้นที่หน้าเวทีเสียด้วยซ้ำ ในส่วนของผู้ใช้บริการก็มักจะเลือกร้องเพลงลูกกรุงเกือบทั้งหมด โดยผู้สูงวัยหลายคนอธิบายในทำนองเดียวกันว่าพวกเขาชอบร้องเพลงลูกกรุงมากกว่า เพราะเป็นเพลงที่พวกเขาชื่นชอบและฟังมานานแล้ว รวมทั้งยังมีการใช้คำที่สละสลวยอีกด้วย

บทบาทของเพลงลูกกรุงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะร่วมบางประการของผู้สูงอายุที่มาใช้บริการคาราโอเกะซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาทั้งสองแห่ง ที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมสูงวัย *ประการแรก* เพลงลูกกรุงเป็นแนวเพลงที่ได้รับความนิยมในช่วงที่ผู้สูงอายุกลุ่มนี้ยังอยู่ในช่วงหนุ่มสาววัยทำงาน หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นบทเพลงแห่งยุคสมัยของคนช่วงวัยนี้ *ประการที่สอง* เพลงลูกกรุงเป็นแนวเพลงที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนเมือง สอดคล้องกับภูมิหลังทางสังคม-เศรษฐกิจของผู้ใช้บริการส่วนมากที่เป็นคนทำงานในเมืองหรือย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในเมืองมาเป็นเวลานาน หากพิจารณาดนตรีในแง่ที่เป็นสื่อกลางในการ "ผูกโยง" ผู้คนเข้ากับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่นกรณีที่ดนตรีอีสานสมัยนิยมทำหน้าที่ผูกโยงคนอีสานพลัดถิ่นเข้ากับบ้านเกิด (พัฒนา กิติอาษา 2553) เพลงลูกกรุงที่ผู้สูงวัยร้องในคาราโอเกะ

ก็อาจผูกโยงพวกเขาด้วยเช่นกัน หากแต่ไม่ใช่การผูกโยงในแง่สถานที่ ทว่าเป็นในแง่เวลา เพราะพวกเขาไม่ใช่คนพลัดถิ่นแต่เป็นคนพลัดสมัย หรือกล่าวในอีกแบบได้ว่าเสียงเพลงลูกกรุงในคาราโอเกะสูงวัยได้สร้างอาณาบริเวณที่คนเมืองสูงวัยผู้พลัดสมัยได้กลับไปอยู่ในวันเวลาของพวกเขา

เทคโนโลยีในคาราโอเกะสูงวัย: การพักผ่อนอย่างเอาจริงเอาจังของผู้สูงอายุ

โดยทั่วไปแล้ว การพักผ่อนหย่อนใจมักถูกมองว่าเป็นกิจกรรมเพื่อความผ่อนคลาย (โดยเฉพาะจากการทำงาน) แต่สำหรับผู้สูงอายุที่มาใช้บริการคาราโอเกะแล้ว ในบางกรณีนั้น การพักผ่อนหย่อนใจของพวกเขากลับเป็นไปอย่างเอาจริงเอาจังราวกับเป็นการ "ทำงาน" อย่างหนึ่ง

แม้จะถูกเรียกว่าสถานให้บริการคาราโอเกะ แต่คาราโอเกะสูงวัยหลายแห่งก็ไม่ได้ให้บริการด้วยเสียงสำเร็จรูปจากโปรแกรมคอมพิวเตอร์หรือเครื่องบันทึกเสียงเสมอไป อย่างเช่น คาราโอเกะสูงวัยที่ดิโอลด์สยามฯ และตั้งฮั่วเส็งฯ ซึ่งให้บริการด้วยดนตรีที่เล่นสดด้วย จะคิดค่าบริการสูงกว่าคาราโอเกะที่ให้บริการในรูปแบบที่เปิดเสียงดนตรีสำเร็จรูป ซึ่งคิดค่าบริการเพียงประมาณเพลงละ 10 บาท ผู้สูงอายุหลายคนที่ผู้เขียนพบในพื้นที่ศึกษาบอกว่าพวกเขาชอบร้องเพลงกับดนตรีสดมากกว่า เนื่องจาก "ได้อารมณ์" มากกว่า โดยคนหนึ่งถึงกับบอกผู้เขียนว่า *"ร้องกับคอมฯ มันเหมือนติดคุก"*

นักดนตรีในคาราโอเกะสูงวัยที่ดิโอลด์สยามฯ และตั้งฮั่วเส็งฯ จะบรรเลงดนตรีสดโดยใช้อิเล็กโทนเป็นหลัก มีเฉพาะบางครั้งที่จะเปิดเพลงจากโปรแกรมคอมพิวเตอร์ (*ภาพ 1*) หนึ่งในหน้าที่สำคัญของนักดนตรีคือการให้คำแนะนำในการร้องเพลง นักดนตรีที่มีฝีมือจะสามารถปรับระดับเสียง (คีย์) ดนตรีให้เหมาะกับระดับเสียงของผู้ร้อง อันจะทำให้ผู้ใช้บริการคาราโอเกะสูงวัยสามารถร้องเพลงที่ "ร้องยาก" ได้ง่ายขึ้นและคุณภาพการร้องออกมาเป็นที่น่าพอใจมากขึ้นด้วย ดังนั้น หลายๆ ครั้งผู้ร้องจึงไม่ได้เริ่มร้องเพลงทันทีที่ขึ้นไปบนเวที แต่จะใช้เวลานัดแนะกับนักดนตรีว่าจะร้องเพลงในระดับเสียงใด นอกจากนี้นักดนตรีที่ฝีมือดี

ภาพ 1 อุปกรณ์ของนักดนตรีที่ “ชมรมอนุรักษ์สืบสานเพลงที่มีคุณค่า” (ภาพ: อาจินต์ ทองอยู่คง)

จะสามารถเร่งจังหวะให้เพลงเร็วขึ้นหรือดึงจังหวะให้ช้าลง ซึ่งช่วยสร้างความรู้สึกที่แตกต่างกันในการร้องแต่ละครั้ง

บทบาทสำคัญของนักดนตรีทำให้ผู้ใช้บริการคาราโอเกะสูงวัยส่วนใหญ่มักให้เกียรติโดยการเรียกนักดนตรีว่า “อาจารย์” หรือ “ครู” นอกจากนี้ ความสำคัญของนักดนตรียังสะท้อนออกมาผ่านธรรมเนียมการมอบดอกไม้ที่พบได้ทั้งที่ดิโอลด์สยามฯ และตั้งฮั่วเส็งฯ โดยผู้มอบจะเสียบธนบัตร (ส่วนมากเป็นใบละ 100 บาท) ไว้กับดอกไม้ปลอมที่ทางร้านเตรียมไว้ให้ แล้วนำไปให้ผู้ที่กำลังร้องเพลงอยู่ แต่ว่าท้ายที่สุดแล้วจะเป็นอันรู้กันว่าผู้ร้องจะไม่รับดอกไม้ (และธนบัตร) นั้นไว้เป็นของตนเอง แต่จะใส่ไว้ในแจกันใบใหญ่บนเวทีเพื่อส่งมอบต่อให้กับนักดนตรีแทน

นอกจากความเอาจริงเอาจังซึ่งแสดงผ่านการร่วมงานกับนักดนตรีในฐานะผู้ที่สามารถใช้เทคโนโลยีสร้างเสียงดนตรีที่ส่งเสริมการร้องคาราโอเกะของผู้สูงอายุแล้ว ในบางกรณีผู้สูงอายุยังเป็นผู้ใช้เทคโนโลยีอย่างสมาร์ตโฟนเป็นอุปกรณ์เสริม ที่ช่วยให้พวกเขาสามารถเอาจริงเอาจังกับการร้องคาราโอเกะได้มากขึ้นด้วย ผู้เขียนพบกับ “เอกชัย” ที่สถานบริการคาราโอเกะในดิโอลด์สยามฯ เอกชัยเป็นผู้ซึ่งน่าจะเรียกได้ว่ามีประสบการณ์ร้องคาราโอเกะ

สูงวัยมาอย่างโชกโชน รู้จักสถานที่ให้บริการคาราโอเกะสูงวัยบริเวณกรุงเทพฯ และปริมณฑลหลายแห่ง แม้ว่าเขาจะมาร้องคาราโอเกะที่ดิโอลด์สยามฯ เป็นหลักแต่ก็มักจะตระเวนไปตามที่อื่นๆ จนสามารถเปรียบเทียบข้อเด่น-ข้อด้อยของที่ต่างๆ ได้ ในการร้องเพลงที่ดิโอลด์สยามฯ ครั้งหนึ่ง ผู้เขียนสังเกตว่า เมื่อถึงคิวขึ้นร้อง เอกชัยยื่นสมาร์ตโฟนให้กับนก พนักงานจัดคิวของร้าน เพื่อให้เธอใช้สมาร์ตโฟนนั้นถ่ายวิดีโอการร้องเพลงของเขา เอกชัยอธิบายกับผู้เขียนหลังจากร้องเพลงเสร็จว่าเขาจะส่งวิดีโอนั้นให้กับเพื่อนขาประจำอีกคนหนึ่งที่ไม่ได้มาในวันนั้นผ่านทางแอปพลิเคชันไลน์

ณ ตอนนั้นผู้เขียนคิดว่าความสามารถในการถ่ายวิดีโอและสื่อสารออนไลน์ของสมาร์ตโฟนมีบทบาทในการช่วยสร้าง "ชุมชนนักร้อง" ของผู้ใช้บริการคาราโอเกะสูงวัยเพียงเท่านั้น อย่างไรก็ดี เมื่อผู้ร้องคนต่อไปส่งสมาร์ตโฟนให้พนักงานถ่ายวิดีโอการร้องของเขาเช่นเดียวกับเอกชัย และผู้เขียนก็เข้าใจว่าเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์เดียวกัน แต่เอกชัยอธิบายว่าผู้ร้องคนนั้นถ่ายวิดีโอเพื่อนำมาย้อนดูในภายหลังว่าจะสามารถพัฒนาการร้องอย่างไรได้บ้าง และตัวเอกชัยเองก็มักทำอย่างนี้เหมือนกัน จึงเท่ากับว่าสมาร์ตโฟนไม่ได้ช่วยในการสื่อสารและสร้างความเป็นชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นส่วนหนึ่งของการใช้เทคโนโลยีในการเอาจริงเอาจังกับการพักผ่อนด้วยการร้องเพลงในคาราโอเกะสูงวัยอีกด้วย

ความเอาจริงเอาจังกับทักษะการร้องเพลงของผู้ใช้บริการคาราโอเกะสูงวัยยังปรากฏออกมาผ่านการประกวดร้องเพลงซึ่งเป็นกิจกรรมที่ผู้ให้บริการคาราโอเกะจัดขึ้นในโอกาสต่างๆ ทั้งที่ดิโอลด์สยามฯ และตั้งฮั่วเส็งฯ จะมีการประกวดร้องเพลงเป็นประจำ ปีละ 1-2 ครั้ง ถือเป็นเวทีที่ผู้ใช้บริการได้ทดสอบความสามารถในการร้องเพลงของตน ในบางกรณีการร้องคาราโอเกะจึงกลายเป็นกิจกรรมที่ผู้สูงวัยตั้งใจฝึกฝนอย่างเอาจริงเอาจังด้วย

นอกจากการร้องคาราโอเกะอย่างเอาจริงเอาจังในแง่ของการพัฒนาทักษะการร้องแล้ว ผู้ใช้บริการคาราโอเกะสูงวัยบางคนยังเอาจริงเอาจังกับการร้องเพลงเพื่อสร้างเอกลักษณ์เฉพาะของตนเองด้วย เช่น "อำนาจ" ชายอายุประมาณ 63 ปี ขาประจำอีกคนหนึ่งที่ตั้งฮั่วเส็งฯ ที่จะนำแฟ้มเนื้อและโน้ตเพลงลูกกรุงที่ตัวเองรวบรวมไว้มาด้วยทุกครั้ง อำนาจอธิบายว่าเนื้อและโน้ตเพลงเหล่านี้เป็นเพลงที่เขาเห็นว่าไพเราะแต่ไม่เป็นที่รู้จักมากนัก นักดนตรีไม่สามารถ

จำโน้ตได้หรือไม่มีโน้ต และไม่มีอยู่ในโปรแกรมคาราโอเกะ เขาจึงต้องเตรียมเนื้อและโน้ตเพลงมาให้นักดนตรีใช้บรรเลงประกอบการร้องของเขา อำนาจอธิบายว่าการร้องเพลงที่หาฟังได้ยากเหล่านี้ทำให้เขาได้รับความสนใจ รวมทั้งยังนำไปสู่บทสนทนาเพิ่มเติมหลังลงจากเวทีได้ด้วย

เนื้อและโน้ตเพลงในแฟ้มของอำนาจมีทั้งที่เป็นเอกสารถ่ายสำเนาและที่เขียนด้วยลายมือของเขาเอง อำนาจเล่าว่าส่วนที่ถ่ายสำเนานั้นเขาได้มาจากการไปร้านคาราโอเกะต่างๆ เมื่อพบเพลงที่หายากก็จะขอถ่ายสำเนาเอาไว้หรือว่าจ้างให้นักดนตรีถอดเนื้อร้องและโน้ตเพลงรวบรวมมาให้ ส่วนที่เขียนด้วยลายมือนั้น ได้มาจากการแกะเนื้อเพลงที่เขาหาฟังจากยูทูบ (YouTube) แล้วจดบันทึกเอาไว้ ยิ่งไปกว่านั้น อำนาจยังออกแบบสัญลักษณ์เฉพาะสำหรับการบันทึกวิธีการร้องลงในเนื้อเพลงที่เขาจดบันทึกไว้ด้วย เช่น เส้นลากหยักสำหรับจังหวะที่ต้องลากเสียงยาว เส้นลากเฉียงขึ้นสูงสำหรับจังหวะที่ต้องร้องเสียงสูง หรือเส้นลากเฉียงลงต่ำสำหรับจังหวะที่ต้องร้องเสียงต่ำ (*ภาพ 2*)

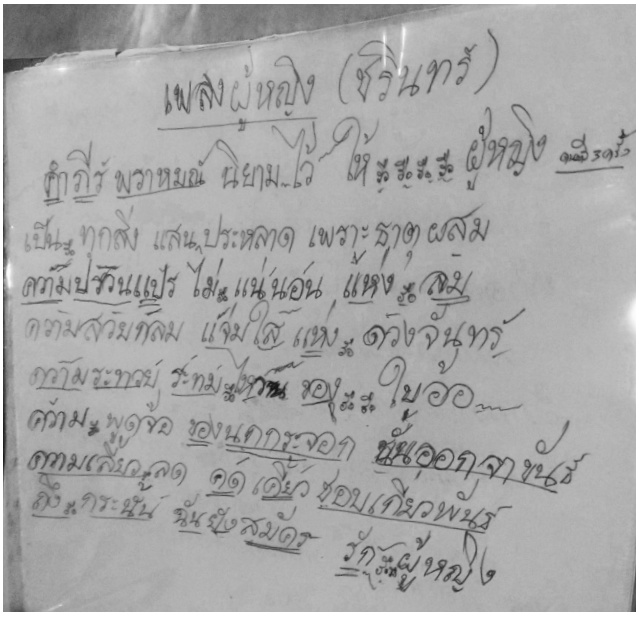

ภาพ 2 เนื้อเพลงและสัญลักษณ์ที่เขียนด้วยลายมือในแฟ้มของอำนาจ (ภาพ: อาจินต์ ทองอยู่คง)

จากที่กล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่าสำหรับผู้สูงอายุบางคน การร้องเพลงในคาราโอเกะสูงวัยไม่ใช่เพียงการร้องเพื่อให้เวลาผ่านไป แต่เป็นกิจกรรมที่พวกเขาทำอย่างเอาจริงเอาจัง ด้วย ทั้งการให้ความสำคัญกับเสียงดนตรีสด การปรับระดับเสียง การบันทึกเนื้อเพลงและวิธีการร้องด้วยสัญลักษณ์ที่คิดขึ้นเอง รวมไปถึงการเชื่อมโยงกับเทคโนโลยี ไม่ว่าจะผ่านบุคคลอย่างนักดนตรี อุปกรณ์ดิจิทัลอย่างสมาร์ตโฟน หรือเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่ช่วยให้สามารถเข้าถึงเพลงที่เคยหาฟังยากได้สะดวกขึ้น ในแง่นี้การร้องคาราโอเกะของพวกเขาได้กลายเป็น "การพักผ่อนหย่อนใจอย่างเอาจริงเอาจัง" ที่มีเป้าหมายราวกับเป็นการทำงาน และเทคโนโลยีอย่างเครื่องดนตรีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์ สมาร์ตโฟน อินเทอร์เน็ต ก็ช่วยให้พวกเขาสามารถเอาจริงเอาจังกับมันได้มากขึ้นด้วย

สรุป: จากคนทำงาน สู่ "นักพักผ่อนหย่อนใจเต็มเวลา"

ย้อนกลับไปที่ความรู้สึกที่เกิดกับผู้เขียนระหว่างเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้เขียนรู้สึกกระวนกระวาย-เสียดายเวลา ในขณะที่ผู้สูงวัยดูจะเพลิดเพลินกับเวลาที่ผ่านไป ความต่างนี้น่าจะมาจากภารกิจของคนวัยทำงานกับคนวัยเกษียณที่ไม่เหมือนกัน เวลาที่ไหลผ่านไปโดยไม่ได้สะสางงานที่คั่งค้างทำให้ผู้เขียนกังวลว่าไม่สามารถปฏิบัติภารกิจที่ได้รับการนิยามว่าเป็น "งาน" ได้ ตรงกันข้ามกับผู้สูงวัย เวลาที่ผ่านไปน่าจะหมายถึง "ภารกิจ" ในการใช้เวลาที่ลุล่วงไปเรื่อยๆ

หากพิจารณาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์-สังคมของผู้ใช้บริการคาราโอเกะสูงวัย จะพบว่าในแง่ของช่วงอายุนั้น ส่วนใหญ่ของผู้ใช้บริการคาราโอเกะทั้งที่ดิโอลด์สยามฯ และตั้งฮั่วเส็งฯ เป็นกลุ่มคนที่เกิดในช่วงทศวรรษ 1950 และก้าวเข้าสู่วัยทำงานในช่วงทศวรรษ 1970 ความสำคัญของทศวรรษ 1970 ต่อสังคมไทยคือเป็นช่วงที่ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (Gross Domestic Product: GDP) จากภาคอุตสาหกรรมเริ่มมีมูลค่ามากกว่าภาคเกษตรกรรมเป็นครั้งแรก (Asian Development Bank 2015, 4) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นช่วงที่สังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมอุตสาหกรรมแบบเต็มตัวโดยเฉพาะในเมืองอย่างกรุงเทพฯ และปริมณฑล พวกเขาจึงเป็นคนกลุ่มแรกที่เกษียณอายุหลังจากผ่าน

การทำงานในระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมมาตลอดชีวิต

การทำงานในระบบอุตสาหกรรม รวมทั้งการประกอบอาชีพอื่นๆ ในบริบทของสังคมอุตสาหกรรม ทำให้คนวัยทำงานมีสำนึกต่อวินัยของเวลางานและภารกิจที่ต้องสร้างผลผลิต ในแง่นี้การเกษียณอายุจากการทำงานจึงเป็นความเปลี่ยนแปลงทางช่วงวัยที่สำคัญของผู้คนในสังคมอุตสาหกรรม และเป็นปัจจัยร่วมของผู้ใช้บริการคาราโอเกะสูงวัยที่ผู้เขียนได้สนทนาด้วย พวกเขาพ้นออกจากภารกิจที่ต้องสร้างผลผลิต และเวลาทั้งหมดของพวกเขากลายเป็น "เวลาว่าง" จำนวนมาก การใช้เวลาทั้งวัน-ทุกวันที่คาราโอเกะสูงวัย "เหมือนนักเรียนไปโรงเรียน" จึงเป็นวิธีในการรับมือกับเวลาว่างที่มีอย่างล้นเกินนั้น หรือกล่าวในอีกแบบได้ว่าในขณะที่ภารกิจหลักของคนวัยทำงานคือการทำงาน และใช้เวลาว่างส่วนหนึ่งไปกับการหย่อนใจที่เป็นภารกิจเพื่อสร้างความตื่นเต้นที่จะย้อนกลับไปรับใช้การทำงาน (Elias and Dunning (1986) 2008) แต่สำหรับผู้สูงอายุวัยเกษียณ ภารกิจหลักของพวกเขาไม่ใช่การทำงานเพื่อสร้างผลผลิต แต่เป็น "ภารกิจเพื่อการใช้เวลา" (quest for time spending) ซึ่งข้อมูลที่นำเสนอในบทความนี้ได้แสดงให้เห็นว่าคาราโอเกะสูงวัยเป็นตัวอย่างหนึ่งที่สามารถตอบโจทย์ภารกิจนี้ของพวกเขาได้เป็นอย่างดี

นอกจากเวลาในระนาบของชีวิตประจำวัน ผู้ใช้บริการคาราโอเกะสูงวัยยังยึดโยงกับเวลาในอีกระนาบหนึ่ง นั่นคือเวลาในระนาบของยุคสมัย ภายใต้สังคมอุตสาหกรรมที่การไม่ทำงานของผู้สูงวัยเท่ากับการหลุดออกไปเป็นชายขอบของสังคมทั้งในแง่การงานและกิจกรรมอื่นๆ ทำให้พวกเขากลายเป็นคนพลัดสมัย บทเพลงลูกกรุงจึงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางที่ผูกโยงให้คนเมืองสูงวัยผู้พลัดสมัยได้กลับไปอยู่ในวันเวลาของพวกเขาอีกครั้ง ในขณะเดียวกัน เทคโนโลยีที่ประกอบกันเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์การใช้บริการคาราโอเกะสูงวัย ไม่ว่าจะเป็นเครื่องดนตรี สมาร์ตโฟน หรืออินเทอร์เน็ต ได้มีส่วนช่วยในการขยายขอบเขตกิจกรรมของผู้สูงวัย เปลี่ยนการร้องคาราโอเกะให้กลายเป็น "การพักผ่อนหย่อนใจอย่างเอาจริงเอาจัง" (serious leisure)

ดังนั้น หากพิจารณาวัฒนธรรมสูงวัยในบริบทของยุคอุตสาหกรรมและบริบทที่มีการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างแพร่หลายแล้ว สำหรับผู้สูงอายุวัยเกษียณซึ่งภารกิจหลักของพวกเขาไม่ใช่การทำงานเพื่อสร้างผลผลิตแต่เป็นภารกิจเพื่อการใช้เวลา พวกเขาจึงเสมือนเป็น

“นักพักผ่อนหย่อนใจเต็มเวลา” ที่เทคโนโลยีดิจิทัลมีส่วนช่วยขยายขอบเขตของการพักผ่อนหย่อนใจให้กลายเป็นกิจกรรมที่ทำอย่างเอาจริงเอาจัง อย่างไรก็ดี ในแง่การศึกษาวัฒนธรรมสูงวัย บทความนี้ยังเป็นเพียงการพยายามทำความเข้าใจวัฒนธรรมสูงวัยภายใต้เงื่อนไขเฉพาะเท่านั้น เนื่องจากกลุ่มผู้ใช้บริการคาราโอเกะสูงวัยในทั้งสองพื้นที่ศึกษาเกือบทั้งหมดเป็นผู้สูงวัยชนชั้นกลางในเมือง ซึ่งมีฐานะทางสังคม-เศรษฐกิจที่เอื้ออำนวยให้พวกเขาพ้นออกมาจากภาระเรื่องการหาเลี้ยงชีพได้ ในขณะที่ผู้สูงวัยที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำกว่าอาจต้องจัดการกับเวลาว่างด้วยรูปแบบอื่นๆ หรือถึงที่สุดแล้วพวกเขาอาจไม่มีเวลาว่างจำนวนมากให้ต้องจัดการตลอดไปเลยก็ได้

รายการอ้างอิง

เอกสารภาษาไทย

จุฑารัตน์ ประเสริฐ. 2557. “พฤติกรรมการใช้แอพพลิเคชั่นไลน์กับการรับรู้ตนเองและการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นของผู้สูงอายุไทย.” วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต (นิเทศศาสตร์), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฉกาจ ราชบุรี. 2537. “ประวัติศาสตร์ธุรกิจเพลงลูกทุ่งไทย พ.ศ. 2507-2535.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2553. “วัฒนธรรมวัยรุ่น.” *สังคมศาสตร์* 22(1): 25-52.

พัฒนา กิติอาษา. 2553. “ดนตรีอีสาน แรงงานอารมณ์ และคนพลัดถิ่น.” ใน *ผู้คน ดนตรี ชีวิต เล่ม 2: เสียงของประเทศไทย*, บรรณาธิการโดย สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร์, สรินยา คำเมือง, กมลทิพย์ จ่างกมล, และ อลงกต วรรณวิชัยกุล, 141-223. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

ยศ สันตสมบัติ. 2540. *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 2 แก้ไขเพิ่มเติม. พิมพ์ซ้ำ, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วิศปัตย์ ชัยช่วย. 2560. “การใช้ LINE ของผู้สูงอายุ: การศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา.” *Veridian E-Journal, Silpakorn University สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ* 10(1): 905-918.

ศิริพร แซ่ลิ้ม. 2558. “พฤติกรรมการใช้ไลน์แอพพลิเคชั่นของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร.” วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สมสุข หินวิมาน. 2558. *ว่างยังวุ่น: ชนชั้น เพศสภาพ และเวลาว่างของผู้หญิง*. กรุงเทพฯ: พารากราฟ.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2538. “เพลงลูกทุ่ง.” ใน เลิศชาย คชยุทธ. *ไทยลูกทุ่ง*, ไม่ระบุเลขหน้า. กรุงเทพฯ: มติชน.

เอนก นาวิกมูล. 2527. *เพลงนอกศตวรรษ*. พิมพ์ครั้งที่ 3 แก้ไขเพิ่มเติม. พิมพ์ซ้ำ, กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

เอกสารภาษาอังกฤษ

Adorno, Theodor. 1991. *The Culture Industry: Selected essay on mass culture*. edited with an introduction by Jay M. Bernstein. London: Routledge.

Asian Development Bank. 2015. *Thailand: Industrialization and economic catch-up*. Mandaluyong City, Philippines: Asian Development Bank.

Best, Shaun. 2010. *Leisure Studies: Themes and perspectives*. London: Sage.

Boontarig, Waransanang, Wichian Chutimaskul, Vithida Chongsuphajaisiddhi, and Borworn Papasratorn. 2012. "Factors Influencing the Thai Elderly Intention to Use Smartphone for e-Health Services." Proceeding of 2012 IEEE Symposium on Humanities, Science, and Engineering Research, 242-246, Kuala Lumpur, Malaysia, June 24-27.

Elias, Norbert and Eric Dunning. [1986] 2008. *Quest for Excitement: Sport and leisure in the civilising process*. Revised edition, vol. 7 of *The Collected Works of Norbert Elias*, edited by Eric Dunning. Dublin: University College Dublin Press, 2006-2014.

Huber, Lesa Lorenzen, Kalpana Shankar, Kelly Caine, Kay Connelly, L. Jean Camp, Beth Ann Walker, and Lisa Borrero. 2013. "How In-Home Technologies Mediate Caregiving Relationships in Later Life." *International Journal of Human-Computer Interaction* 29(7): 441-455.

Loe, Meika. 2010. "Doing It My Way: Old women, technology, and wellbeing." *Sociology of Health & Illness* 32(2): 319-334.

Long, Susan O. 2012. "Bodies, Technologies, and Aging in Japan: Thinking about old people and their silver products." *Journal of Cross-Cultural Gerontology* 27(2): 119-137.

Reddy, Peter, Irundika Dias, Carol Holland, Niyah Campbell, Iaysha Nagar, Luke Connolly, Peter Krustrup, and Harry Hubball. 2017. "Walking Football as Sustainable Exercise for Older Adults–A Pilot Investigation." *European Journal of Sport Science* 17(5): 638-645.

Sakdulyatham, Raywadee, Somjaree Preeyanont, Rajalida Lipikorn, and Rewadee Watakakosol. 2017. "User Interface on Smartphone for Elderly Users." *International Journal of Automation and Smart Technology (AUSMT)* 7(4): 147-155.

Thompson, Edward Palmer. 1967. "Time, Work-Discipline, and Industrial Capitalism." *Past & Present* 38: 56-97.

เอกสารออนไลน์

นิตยสารผู้จัดการ. 2536. "ดิโอลด์สยาม พลาซ่า บทพิสูจน์ฝีมือสยามพาณิชย์ฯ." *นิตยสารผู้จัดการ*, พฤษภาคม 2536. http://info.gotomanager.com/news/details.aspx?id=5951. สืบค้นวันที่ 13 ธันวาคม 2560.

วิโรจน์ จุนประทีปทอง. ม.ป.ป. "ประวัติ." *ตั้งฮั่วเส็ง*. http://www.tanghuaseng.com/cms_aboutus.html. สืบค้นวันที่ 31 ตุลาคม 2560.

matemate. 2559. "ทำไม 'ตั้งฮั่วเส็ง' ห้างสรรพสินค้ายุคดั้งเดิม ยังเติบโตเคียงข้างคนไทยมา 55 ปี." *Brand Inside*, 18 ตุลาคม 2559. https://brandinside.asia/tang-hua-seng-department-store. สืบค้นวันที่ 31 ตุลาคม 2560.

Anderson, Monica and Andrew Perrin. 2017. "Tech Adoption Climbs Among Older Adults," *Pew Research Center*, May 17, 2017. http://www.pewinternet.org/2017/05/17/tech-adoption-climbs-among-older-adults. Accessed December 5, 2017.

World Bank. 2016. "Thailand Economic Monitor: Aging society and economy–June 2016 (English)." Working Paper No. 107267, *World Bank*, Bangkok, Thailand. Accessed December 5, 2017. http://documents.worldbank.org/curated/en/830261469638312246/Thailand-economic-monitor-aging-society-and-economy-June-2016.